

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 49 (2–2016)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2016

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Мелков Ю. О., д-р філос. наук, доц., Піляєв І. С., д-р політ. наук, Попов В. Ж., д-р іст. наук, проф., Сурмін Ю. П., д-р соціол. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демченко С. Ф., д-р юрид. наук, Джунь В. В., д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф., Мартиненко О. А., д-р юрид. наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доц., Недюха М. П., д-р філос. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф., Романенко Є. О., д-р наук з держ. упр., доц., Темченко В. І., канд. юрид. наук, доц., Хрис-

тинченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Педагогічні та психологічні науки

Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Юник Д. Г., д-р пед. наук, проф., Кучерявий О. Г., д-р пед. наук, проф., Рижиков В. С., д-р пед. наук, доц., Ельбрехт О. М., д-р пед. наук, доц., Гуменникова Т. Р., д-р пед. наук, доц., Добрянський І. А., д-р пед. наук, проф., заслужений працівник освіти України, Анісімов М. В., д-р пед. наук, проф., Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 25 травня 2016 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: М. Н. Курко (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 49 (2–2016). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — 202 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку політології, права і економіки.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” за наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.16 № 241 визнано як фахове видання з політичних наук (дата включення 26.05.10), юридичних наук (дата включення 31.05.11), економічних наук (дата включення 21.11.13).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2016
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2016

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Недюха М. П. “Суспільні відносини” та “соціальні відносини” як поняття політико-правової науки	74
Гольцов А. Г. Сучасна геополітика Російської Федерації в Арктичному регіоні	5	Ковальчук А. Ю. Протидія легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом: теоретико-правовий аналіз	81
Лебеденко С. Б. Теоретичні аспекти розроблення й реалізації зовнішньої політики США.....	13	Лис А. К вопросу о развитии права в Западной Европе и Польше в Средние века и Новое время: обобщающий анализ и постановочные проблемы.....	87
Гула Р. В. Терор і тероризм: співвідношення понять у політологічному дискурсі	18	Шашкова-Журавель І. О. Міжнародно-правові засади захисту трудових прав моряків	91
Варзар І. М. Ідеолого-політологічні референції з полів великих революцій в їх транзиціях до терену суверенної України, або від якого спадку минулого слід відмовлятися	22	Іванов Д. В. Незалежність інституту суспільного телебачення і радіомовлення в Україні у контексті історії його правового регулювання.....	97
Демченко М. А. Специфіка формування національного інформаційного простору в сучасній Україні в контексті зміни державної політики в інформаційній галузі	43	Лужанський М. В. Щодо класифікації суб'єктів адміністративного права.....	101
Беляй О. І. Методологічні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні	47	Третьяков В. А. Про правові засади функціонування європейської уніфікованої системи технічного регулювання та гармонізованої стандартизації	105
Ткач Д. І. Дипломатичний протокол та етикет (із практичної роботи досвідченого дипломата)	51	ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	110
Литвиненко В. І. Концептуальні засади організації діяльності державного бюро розслідувань: організаційно-правовий аспект	56	Захожай В. Б., Бурсов Р. В. Шляхи вдосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення економічного стимулювання технологічного оновлення промислових підприємств.....	110
Кислий А. М., Чайка Р. А., Денисенко М. М. Зарубіжний досвід нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій.....	65	Захожай В. Б., Корецька О. В. Аналітична модель конкурентоспроможності підприємства в контексті його конкурентного технологічного потенціалу	120

Сафонова В. Є. Методичні аспекти оцінки ефективності управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій	125	<i>основные проблемы и особенности осуществления</i>	164
Алієв М. А. Проблеми переходу до інноваційного розвитку економіки Азербайджану	138	ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	167
Колесник В. М., Колесник Н. В. Методичні підходи до класифікації витрат для потреб управління.....	146	Домбровская О. Коммуникативные особенности человека и проблемы их развития.....	167
Хусейн Марван Мужер Вплив сучасних інформаційних технологій на розвиток банківського маркетингу	151	Шантырь Е. Е. Интегративная теория личности	174
Ястремська Н. Є. Організація моніторингу конкурентних переваг банку в умовах невизначеності зовнішніх умов функціонування	156	Судакова О. С. Досвід психологічного супроводу при психотравмуючій події в умовах військових дій та артилерійських обстрілів	183
Константе Луис Фернандо Фрайре Управление персоналом в процессе формирования рыночной экономики:		Босак О. С. Агрессивна поведінка у підлітковому віці як соціальна проблема	189
		ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	198

А. М. КИСЛИЙ

Р. А. ЧАЙКА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Волинський інститут ім. В. Липинського

М. М. ДЕНИСЕНКО

Навчально-науковий інститут контролюючої діяльності

Національної академії Служби безпеки України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 65–73

Розглянуто основні підходи до нормативного регулювання системи негласних слідчих (розшукових) дій в зарубіжних країнах, а також основні міжнародно-правові документи, що регламентують окремі аспекти негласної слідчої (розшукової) діяльності.

Реформування системи кримінального судочинства, яке розпочалося із запровадженням Кримінального процесуального кодексу України 2012 р., поставило перед вітчизняними правоохоронними органами проблеми, механізми вирішення яких були напрацьовані в розвинених країнах протягом кількох останніх десятиріч. До таких проблем, зокрема, можна віднести забезпечення оптимального балансу між дотриманням конституційних прав і свобод особи та ефективним розкриттям злочинів, процесуальне закріплення результатів негласних слідчих (розшукових) дій, мотивація і захист осіб, які негласно співпрацюють з правоохоронними органами, налагодження міжнародного співробітництва у сфері розшукової діяльності тощо.

Вивчення іноземного досвіду є актуальним також з огляду на те, що значна частина правових норм та інститутів КПК України 2012 р. була запозичена із зарубіжних джерел, без створення відповідних допоміжних правових інститутів та належної матеріально-технічної бази. Крім того, фахівці відзначають, що цей інститут не вписується в багатолітню правову ідеологію вітчизняного кримінально-процесуального права, оскільки,

по суті, об'єднує оперативно-розшукову діяльність і кримінальний процес в одне провадження, що протягом багатьох років було предметом критики процесуалістів [1, 58].

Проблемою, яку необхідно вирішити найближчим часом, є правовий статус оперативно-розшукової діяльності, яка після прийняття КПК 2012 р. фактично знаходиться поза правовим полем. Водночас у деяких розвинених країнах (Велика Британія, Ізраїль, Нідерланди, Німеччина, США, Франція) така діяльність відома під назвою “поліцейська розвідка” [2]. Метою такої діяльності є негласне отримання інформації, необхідної для боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, наркобізнесом. Хоча частково така інформація надходить з відкритих джерел, найбільш цінними є приховане спостереження, зняття інформації з каналів зв'язку, агентурне проникнення та інші методи, що належать до негласних слідчих (розшукових) дій.

Значна кількість проблемних питань, що виникли після запровадження вказаного правового інституту, наразі досліджується провідними вітчизняними правознавцями. Зокрема, різноманітні правові аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій висвітлювалися у працях А. І. Алексєєва,

О. А. Білічак, В. В. Вапнярчука, А. Ф. Возного, В. О. Глушкова, С. О. Гриненка, В. М. Гринчака, Д. В. Гребельського, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, А. М. Кислого, І. О. Клімова, І. І. Котюка, В. А. Лукашова, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Малярєнка, І. І. Мусієнка, Ф. М. Нагорського, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, О. В. Селіної, Д. Б. Сергєєвої, В. І. Сліпченка, Є. Д. Скуліша, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, М. О. Шиліна, М. Є. Шумила, О. М. Юрченка та ін. [3–12].

Водночас практика застосування КПК України 2012 р. виявляє нові проблеми у сфері нормативного регулювання негласної слідчої (розшукової) діяльності, механізми вирішення яких були створені в розвинених країнах.

Вивчимо іноземний досвід нормативного регулювання негласної слідчої (розшукової) діяльності та можливості його застосування в сучасних умовах в Україні.

Аналіз нормативних актів зарубіжних країн свідчить, що окремими об'єктами регулювання найчастіше є такі види негласної слідчої та розшукової діяльності правоохоронних органів:

- приховане спостереження за об'єктом (особою, транспортним засобом або місцем);
- негласні операції, пов'язані з проникненням у публічно недоступні місця (негласний огляд або обшук, отримання зразків, зняття інформації з електронних носіїв тощо);
- негласні операції, пов'язані з комунікаціями (контроль за листуванням, зняття інформації з каналів зв'язку, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо);
- негласні операції, пов'язані з використанням агентури (отримання конфіденційної інформації, контроль за вчиненням злочину, вилучення зразків тощо).

Предметом регулювання здебільшого є підстави проведення певної негласної дії, порядок її проведення, порядок процесуального закріплення отриманої інформації. Можна помітити, що у розвинених країнах особливу увагу законодавець приділяє питанням захисту приватності громадян під час прове-

дення негласних розшукових заходів та забезпечення конфіденційності й безпеки осіб, залучених до конфіденційного співробітництва.

Спостереження без проникнення у житло є широко використовуваною слідчою (розшуковою) дією, що застосовується правоохоронними органами зарубіжних країн. Її специфіка полягає в тому, що спостереження є прихованим від об'єкта і сторонніх осіб, але не пов'язане з проникненням у місця обмеженого доступу, тобто проводиться тільки там, де співробітники правоохоронного органу можуть перебувати на законних підставах без отримання спеціального дозволу. Враховуючи, що обмеження прав особи тут є мінімальним, часто таке спостереження не потребує особливих дозволів навіть при використанні апаратури фото- та відеофіксації, й рішення про проведення приймається керівником підрозділу або навіть рядовими співробітниками правоохоронних органів (США).

Натомість будь-які негласні операції, пов'язані з проникненням на приватну територію (до якої зазвичай належить не тільки житло, а й офіси, виробничі приміщення, приватні земельні ділянки), у більшості країн розглядаються як істотне втручання у приватне життя і регламентуються більш суворо. Навіть незначні відхилення від процесуального порядку їх проведення не тільки компрометують будь-які отримані за їхньою допомогою докази, а й тягнуть кримінальну відповідальність посадових осіб, винних у порушенні (Велика Британія, ФРН, США).

Негласний контроль за комунікаціями завжди розглядався як ефективний механізм попередження і розкриття злочинів. Історично першою формою такого контролю була перлюстрація поштово-телеграфної кореспонденції. З розвитком електронних засобів зв'язку виникли нові форми контролю, а відповідно, і нові принципи його правової регламентації.

По-перше, розвиток комунікаційних технологій, таких як обмін електронними повідомленнями (e-mail), миттєвими повідомленнями (ICQ, Jabber), інтернет-телефонія (Skype, Viber, WhatsApp), а також виник-

нення соціальних мереж (Facebook, Twitter), фото- та відеохостингів (Instagram, Flickr, YouTube) технічно спростив контроль за їхніми абонентами і створив певну колізію між вимогою приватності й самою організацією комунікацій у сучасному світі. Зокрема, перехід до цифрових стандартів інформаційного обміну створив технічну можливість для інтернет-провайдерів та зацікавлених структур перехоплювати, обробляти, зберігати необмежений час і використовувати практично весь комунікаційний трафік, що у період використання аналогових систем зв'язку було принципово неможливо.

По-друге, послуги у сфері інтернет-комунікацій надають переважно недержавні суб'єкти — провайдери, хостери, ІТ-компанії тощо. Сама діяльність з надання послуг такими суб'єктами пов'язана зі створенням баз даних і накопиченням інформації щодо користувачів. Як наслідок, величезні масиви інформації накопичуються приватними суб'єктами поза всяким контролем з боку держави для власних потреб, і предметом правової регламентації тут має бути доступ до них правоохоронних органів, а не тільки самостійне проведення операцій зі збирання даних.

По-третє, розвиток ринку мобільних пристроїв створив технічну можливість фактично цілодобового контролю за особою, включаючи відстеження пересування, спілкування і навіть аудіо- та відеоконтроль. Як стало відомо після публікації у 2013 р. таємних матеріалів колишнім співробітником АНБ США Е. Сноуденом, вказана спецслужба регулярно отримувала інформацію про користувачів не тільки від державних структур, а й від потужних приватних комунікаційних компаній та інтернет-провайдерів, таких як Verizon, Telstra, Google і Facebook (див., напр., [13]). Зокрема, були оприлюднені рішення Суду з питань зовнішньої розвідки, які зобов'язували телекомунікаційну компанію Verizon надавати АНБ метадані своїх абонентів, інструкції дев'яти найбільших інтернет-компаній, що роз'яснювали їхнім працівникам порядок співробітництва з розвідслужбами США в рамках розвідпрограми PRISM тощо.

Одним із важливих напрямів негласної розшукової діяльності в зарубіжних країнах є використання агентури та інших форм конфіденційного співробітництва при попередженні чи розкритті злочинів. Агентурні операції також відомі як “операції під прикриттям”. Підходи до нормативного регулювання роботи негласного апарату в різних країнах є достатньо різноманітними. У деяких країнах вказані питання регулюються на законодавчому рівні або на рівні нормативних актів уряду, відомчих інструкцій, циркулярів та положень (ФРН, Австрія, Бельгія). Водночас у певних європейських країнах взагалі немає відповідного нормативного регулювання (Андорра, Ліхтенштейн, Фінляндія тощо) [14]. Також законодавство більшості країн розрізняє агентів — як правило, офіцерів правоохоронного органу й інформаторів, які залучаються до співробітництва, але жодних офіційних повноважень не мають. Під агентурними операціями, що обмежують права громадян, розуміють саме діяльність штатних співробітників поліції, які діють під прикриттям. До інформаторів термін “агент” не вживають, і робота з ними зазвичай регламентується на відомчому рівні, крім питань їхнього захисту, коли вони виступають як свідки в суді.

Незважаючи на те що останнім часом все активніше розвивається міждержавне співробітництво у кримінально-правовій сфері, насамперед під егідою Інтерполу, питання оперативно-розшукової діяльності залишаються колізійними. Водночас, за оцінками фахівців, співробітництво між оперативно-розшуковими підрозділами європейських країн, Сполучених Штатів, Канади та інших розвинених країн є достатньо ефективним. Це пояснюється, зокрема, інституціональною стабільністю, усталеністю національного законодавства, високим матеріально-технічним рівнем оперативних підрозділів та виваженою політикою керівництва зазначених держав. Достатня матеріально-технічна база, високий рівень мотивації, захищеність осіб, які погодились на конфіденційне співробітництво, високий рівень правосвідомості у суспільстві є тими чинниками, що зумовлюють ефективну ро-

боту агентурного апарату розвинених країн [15, 9].

Водночас підходи до організації негласної розшукової діяльності, процесуального закріплення отриманих відомостей, захисту осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, є різними у різних країнах. Можна виокремити три групи країн і, відповідно, три типи регулювання вказаної сфери. Перша група — розвинені країни з усталеними демократичними інститутами. Така група може бути, своєю чергою, поділена на країни англосаксонського і континентального права, системи регулювання яких дещо відрізняються. До другої групи належать країни, в яких відсутні усталені демократичні традиції, недостатньо розвинені інститути громадянського суспільства, права і свободи людини є обмеженими, а політичний режим має авторитарний характер. Нарешті третю групу складають країни, що перебувають у процесі трансформації своєї правової системи.

Порядок негласного розслідування і використання конфіденційного співробітництва у пострадянських державах є достатньо різноманітним і залежить від напряму реформування правоохоронної та судової системи, яку обрала та чи інша країна. Природно, ці країни мають і багато спільних рис у вказаній сфері. Передусім слід відзначити, що реформування відбулося практично в усіх пострадянських країнах. Водночас країни, що тяжіють до авторитаризму (Росія, Білорусь), обрали “італійську” модель реформування, яка найменшою мірою регламентує негласні слідчі (розшукові) дії на законодавчому рівні. Така модель фактично дає змогу зберегти систему відомчого регулювання радянського типу в незмінному вигляді. Натомість країни Балтії, Молдова, Грузія, Казахстан при реформуванні більшою мірою використовували моделі ФРН, Франції, Австрії. Зазначені країни запровадили посаду слідчого судді й судовий контроль над проведенням негласних слідчих (розшукових) дій.

Певну специфіку, пов’язану з культурно-історичними особливостями, має негласна розшукова діяльність у країнах “третього світу”. Розглянемо деякі з них. Слід відзначити,

що у країнах, де відсутні усталені демократичні традиції, відповідні інститути кримінально-процесуального права розроблені меншою мірою, а регулювання відповідної сфери здійснюється закритими відомчими актами. На рівні публічного законодавства, зазвичай, просто встановлюється право державних органів проводити відповідну діяльність. Тобто в законі закріплена можливість обмеження прав громадян без чіткої регламентації порядку і підстав таких обмежень. Так, у ст. 8 Закону КНР “Про органи державної безпеки” 1993 р. передбачено право органів державної безпеки під час виконання покладених на них обов’язків відвідувати приміщення, ділянки місцевості і споруди, що їх цікавлять [16, 137–146].

У мусульманських країнах, які визнають релігійні тексти джерелом права, останні іноді “компенсують” нерозвиненість інститутів громадянського суспільства. Так, мусульманськими релігійними нормами забороняється спостереження за будинком без дозволу його власника, тому в багатьох арабських країнах спостереження, навіть без проникнення до приміщення, без дозволу суду суворо заборонено [17, 102].

Незважаючи на те що правоохоронні органи зазначених країн наділені широкими повноваженнями щодо проведення таємної розшукової діяльності, а контроль громадянського суспільства у вказаній сфері є мінімальним, фахівці не вважають їхні правоохоронні системи достатньо ефективними (див., напр., порівняльні оцінки результативності й ефективності поліції в різних країнах світу [18]). З цього випливає, що рівень правосвідомості та бажання громадськості сприяти правоохоронним органам в їхній боротьбі зі злочинністю є визначальним чинником її ефективності. Своєю чергою широка підтримка суспільством правоохоронної діяльності можлива лише у випадку, коли діяльність правоохоронних органів сприймається як така, що захищає суспільні інтереси, а не суперечить їм [19].

За оцінками науковців, імплементація міжнародно-правових норм є одним із головних чинників сучасної еволюції національ-

них систем організації правоохоронної діяльності [20, 112]. Вплив міжнародного права на національні системи нормативного регулювання розшукової діяльності відбувається або шляхом трансформації національного законодавства у відповідності до вимог міжнародного права, або прямим застосуванням міжнародних правових норм [17, 99]. Прикладом першого підходу є численні зміни вітчизняного конституційного, кримінального і кримінально-процесуального законодавства, спрямовані на дотримання таких принципів, як додержання при розслідуванні кримінальних правопорушень невід'ємних прав і свобод людини, забезпечення судового контролю тощо.

До головних міжнародно-правових джерел, які впливають на системи нормативного регулювання розшукової діяльності окремих країн, належать конвенції та інші документи ООН, європейські конвенції, резолюції та інші документи, у тому числі рекомендаційні, прийняті під егідою Ради Європи, рішення Європейського суду з прав людини, документи технічного характеру, прийняті під егідою Інтерполу, двосторонні міждержавні угоди. Зазначені міжнародні документи містять як матеріальні, так і процесуальні правові норми щодо провадження таких негласних розшукових дій, як контрольована поставка, таємне спостереження, агентурні операції, а також регламентують режим конфіденційного обміну інформацією між правоохоронними органами окремих держав з метою попередження злочинів.

Головними документами, що прийняті під егідою ООН і так чи інакше стосуються негласної слідчої та розшукової діяльності, є такі:

– Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, яка визначає контрольовану поставку як “метод, при якому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї або декількох країн незаконних або таких, що викликають підозру, партій наркотичних засобів, психотропних речовин, з відома і під наглядом їх компетентних органів з метою виявлення осіб, які

беруть участь у здійсненні правопорушень” [21];

– Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, яка визначає можливість доступу працівників правоохоронних органів до фінансової інформації та вжиття реально здійснених заходів по виявленню або відстеженню фізичного переміщення готівкових коштів та оборотних документів на пред'явника через кордон за умови суворого дотримання гарантій належного використання інформації і без обмеження в якій би то не було формі свободи переміщення капіталу [22];

– Конвенція ООН проти корупції, що також визначає контрольовану поставку як “метод, який уможливорює вивезення з території, провезення територією або ввезення на територію однієї або кількох держав незаконних або таких, що викликають підозру, партій вантажу з відома й під наглядом їхніх компетентних органів з метою розслідування будь-якого злочину та виявлення осіб, що беруть участь у вчиненні цього злочину” [23];

– Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка, крім визначення контрольованої поставки, містить ст. 20, що регулює порядок проведення спеціальних методів розслідування. Зокрема, відповідно до вказаної статті, “кожна держава-учасниця, у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для того, щоб дозволити належне використання контрольованих поставок, а в тих випадках, коли вона вважає це доречним, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності. Рішення про використання контрольованих поставок на міжнародному рівні можуть, за згодою заінтересованих держав, включати такі методи, як перехоплення вантажів і залишення їх неторканими або їхнє вилучення, або заміна повністю або частково” [24].

Значний вплив на формування системи нормативного регулювання негласної розшукової та слідчої діяльності справила Конвенція про захист прав людини і основних свобод та прийняті на її підставі рішення Європейського суду з прав людини. Зокрема, система судового контролю, повідомлення про втручання у приватне спілкування та інші норми були запроваджені саме у зв'язку з прийняттям вказаної Конвенції.

Резолюція Ради Європи “Про законне перехоплення телекомунікацій” (96/С 329/01) від 17 січня 1995 р., підтверджуючи необхідність дотримання при здійсненні заходів перехоплення права осіб на недоторканість їхнього приватного життя, яке закріплене в національному законодавстві, що застосовується на відповідних територіях, встановила випадки можливого перехоплення правоохоронними органами розмов і повідомлень, які передаються між національними операторами різних країн [25].

Резолюція Ради Європи “Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг” (ENFORPOL) від 20 червня 2001 р. закликає держав-членів забезпечити належне врахування оперативних запитів правоохоронних органів під час розвитку та запровадження у співробітництві з постачальниками послуг зв'язку будь-яких заходів, що можуть впливати на здійснення законних форм перехоплення телекомунікацій [26].

Розвиток міжнародного співробітництва, двосторонніх міждержавних зв'язків, інтернаціоналізація злочинної діяльності дають можливість зробити висновок, що тенденція до уніфікації нормативного регулювання негласної слідчої (розшукової) діяльності шляхом запровадження відповідних правових норм на міжнародному рівні найближчими роками посилюватиметься.

Отже, негласна слідча (розшукова) діяльність є одним зі специфічних видів державної діяльності, монополія на яку, подібно до застосування силових методів, є важливою складовою державного суверенітету. Кожна країна шукає власні механізми забезпечення балансу між ефективною системою протидії

злочинним посяганням та дотриманням прав і свобод людини, захисту особистого життя і спілкування. Можна помітити, що рівень повноважень поліцейських органів та обмежень прав особи пропорційний рівню загроз, які постають перед тим або іншим суспільством на певному етапі його розвитку.

У сучасному світі можна виокремити три групи країн, які істотно відрізняються за принципами організації вказаної сфери. Розвинені демократичні країни навіть у часи підвищення терористичних та інших загроз намагаються зберегти широке коло громадянських прав і свобод, забезпечивши ефективність правоохоронної діяльності за рахунок високого рівня професіоналізму поліцейських органів, їхнього достатнього матеріально-технічного забезпечення і високого рівня правосвідомості суспільства. Головними рисами таких систем є чітке нормативне закріплення (процесуалізація) порядку проведення негласних слідчих та розшукових дій, наявність судового контролю за їх провадженням, можливість широкого громадського обговорення проблем застосування негласних методів у роботі правоохоронних органів. Натомість країни з авторитарним політичним режимом, до яких належать багато країн “третього світу”, уникають детальної правової регламентації негласної розшукової діяльності і обмежуються відомчим контролем за її провадженням. Порядок проведення негласних розшукових дій визначається державними службовцями в закритому режимі поза судовим контролем. Вказана сфера “сакралізується” державою, будь-яке публічне обговорення її проблем вважається небажаним.

У країнах, що перебувають у процесі становлення своєї правової системи, до яких належить і Україна, наявні риси обох зазначених підходів. Водночас будь-який перехідний період не може тривати довго в історичній перспективі, і вказані країни обирають або шлях розвитку демократичних правових інститутів, або повернення до авторитарної моделі, де застосування негласних заходів обумовлюється винятково державними інтересами. Таке повернення може бути формально за-

кріплене в законах (Білорусь) або досягається фактично через підконтрольність судових органів політичному керівництву держави (РФ). Таким чином, регулювання цієї сфери є свого роду індикатором напрямку політичного розвитку певного суспільства.

На сучасному етапі розвитку своєї правової системи Україна може широко використати досвід розвинених країн в організації нормативного регулювання. Основними напрямками такого використання можуть стати система процесуального закріплення отриманої внаслідок негласних розшукових дій інформації, програми захисту і забезпечення конфіденційності для осіб, що беруть участь або сприяють негласній слідчій (розшуковій) діяльності, правове регулювання взаємодії правоохоронних органів та недержавних структур, що надають комунікаційні послуги, система суспільного контролю за негласною розшуковою діяльністю, зокрема, через створення компетентних парламентських інститутів контролю.

Підвищення рівня терористичної загрози, зростання масштабів організованої злочинності спонукають розвинені країни шукати нові підходи до регламентації негласної слідчої та розшукової діяльності, в результаті чого останніми роками були створені нові ефективні правові механізми. Прикладом може стати програма із захисту свідків (WITSEC) і так званий “Закон RICO” у США, який дав можливість шляхом застосування судового компромісу надавати процесуальний статус свідків учасникам організованих злочинних угруповань, які були залучені правоохоронними органами до негласного співробітництва.

Важливо відзначити, що правові механізми, які регламентують негласну розшукову діяльність, можуть бути достатньо різноманітними. Зазвичай вони спираються на відповідні національні правові інститути, враховують правові та культурні традиції певного суспільства. Незмінною рисою системи регламентації негласної слідчої та розшукової діяльності в розвинених країнах є судовий контроль за її провадженням. Зауважимо, що певні обмеження прав і свобод, які застосо-

вуються в розвинених країнах у періоди підвищення терористичних або інших загроз, мають тимчасовий характер. Після ліквідації небезпечних факторів вказані обмеження скасовуються. Як правило, будь-які зміни у цій сфері є предметом широких громадських дискусій.

Важливим напрямом запозичення зарубіжного досвіду у сфері, що розглядається, може стати система процесуального закріплення доказів, отриманих за допомогою негласних слідчих (розшукових) дій. Істотною проблемою, з якою стикаються вітчизняні правоохоронні органи, є неможливість надати належну процесуальну форму отриманим від агентури матеріалам до завершення досудового розслідування, зокрема, під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу. Не секрет, що іноді суд у позапроцесуальний спосіб ставиться до відома про наявність таких матеріалів. Іноді відповідне питання порушується судом безпосередньо під час судового засідання, і сторона обвинувачення “запевняє” суд, що відповідні оперативні матеріали були отримані. Однак така ситуація виходить за рамки правового поля і не може тривати довго в умовах побудови правової держави. Необхідно вже зараз розробити прийнятну процесуальну форму закріплення агентурних матеріалів, яка б дала можливість приймати обґрунтовані рішення, зокрема, щодо обрання запобіжного заходу, і одночасно забезпечила б достатній рівень конфіденційності особам, які цю інформацію надали.

Література

1. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: [монографія] / М. А. Погорецький. — Х.: Арсіс ЛТД, 2007. — 576 с.
2. Губанов А. В. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности / А. В. Губанов. — М.: МАЭП, 1999. — 288 с.
3. Грибов М. Л. Международный опыт разведывательной работы полиции в контексте реформирования органов охраны правопорядка в Украине [Електрон-

ний ресурс] / М. Л. Грибов // *Universum: Экономика и юриспруденция: электронный науч. журн.* — 2014. — № 2 (3). — Режим доступа: <http://www.7universum.com/ru/economy/archive/item/928>

4. Гусев Р. Г. Зарубежный опыт разработки критериев и механизмов оценки деятельности правоохранительных органов [Электронный ресурс] / Р. Г. Гусев // *Новый юрид. журн.* — 2012. — № 3. — Режим доступа: <http://www.center-bereg.ru/m853.html>

5. Иди́ров Е. И. Становление института следственного судьи: некоторые особенности казахстанского уголовного процесса / Е. И. Иди́ров // *Актуальные пробл. рос. права.* — 2014. — № 4 (41). — С. 672–678.

6. Молдован А. В. Докази у кримінальному процесі Федеративної Республіки Німеччини / А. В. Молдован // *Адвокат.* — 2009. — № 3(102). — С. 30–33.

7. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США / А. В. Молдован. — К., 2005. — 352 с.

8. Огляд практики використання інформаторів у державах Європи / ЦБ Інтерполу в Україні за матеріалами Генсекретаріату Інтерполу. — К.: МВС України, 1998. — 14 с.

9. Савченко А. В. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США: навч. посіб. / [А. В. Савченко, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук, В. М. Співак]; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. — К.: КНТ, 2005. — 88 с.

10. Сервецький І. Генезис методів оперативно-розшукової діяльності / І. Сервецький // *Вісн. Акад. упр. МВС.* — 2009. — № 1. — С. 82–97.

11. Сергеева Д. Б. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінально-процесуальному доказуванні: [монографія] / [Д. Б. Сергеева]; за ред. М. П. Погорецького. — К., 2014. — 493 с.

12. Тагієв С. Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С. Р. Тагієв // *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту.* — 2015. — № 13. — Т. 2. — С. 98–100. — Серія: “Юриспруденція”.

13. Edward Snowden and the NSA files — timeline // *The Guardian.* — 2013. — June, 23. — Retrieved July 2013. (Continued in: How Microsoft handed the NSA access to encrypted messages // *The Guardian.* — 2013. — July, 12. — Retrieved 13 Jul 2013. Graduating in the next issue: *The Guardian.* — 2013. — July, 10. — Retrieved 12 Jul 2013).

14. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова компаративістика: [монографія] / О. М. Бандурка, М. М. Перепелиця, О. В. Манжай та ін. — Х.: Золота миля, 2013. — 352 с.

15. Садова Т. В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнарод-

них стандартів: [монографія] / [Т. В. Садова]; за ред. С. М. Смокова. — Івано-Франківськ: Надвірнянська друк., 2011. — 177 с.

16. Погорецький М. А. Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику [Електронний ресурс] / М. А. Погорецький // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* — 2012. — № 2. — С. 56–63. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_9

17. Багрій М. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: [монографія] / М. В. Багрій, В. В. Луцик. — Тернопіль, 2014. — 308 с.

18. Рассаживайтесь! “Лента.ру” об исследовании правоохранительной системы России [Электронный ресурс] // *Лента.Ру.* — Режим доступа: <http://lenta.ru/articles/2012/11/06/pravo/> — Опубликовано 06.11.2012

19. Жалдак С. І. Стандарти нормативно-правової регламентації негласних актів розслідування в європейському кримінальному процесуальному законодавстві / С. І. Жалдак // *Вісн. Акад. адвокатури України.* — 2014. — № 3(31). — Т. 11. — С. 107–115.

20. Жалинский А. Введение в немецкое право / А. Жалинский, А. Рерихт. — М.: Спарк, 2001. — 767 с.

21. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [Електронний ресурс] / ВРУ. Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_096/print1452601393560592

22. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [Електронний ресурс] / ВРУ. Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_518/print1452601394041997

23. Конвенція ООН проти корупції [Електронний ресурс] / ВРУ. Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/print1452601393560592

24. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [Електронний ресурс] / ВРУ. Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_789/print1452705128332440

25. “Про законне перехоплення телекомунікацій” (96/С 329/01): Резолюція Ради Європи від 17 січня 1995 року [Електронний ресурс] / ВРУ. Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_235/print1452601551083355

26. “Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг” (ENFOPOL): Резолюція Ради Європи від 20 червня 2001 року [Електронний ресурс] / ВРУ. Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_234/print1452601551083355

Важливим напрямом запозичення зарубіжного досвіду у сфері, що розглядається, може стати система процесуального закріплення доказів, отриманих за допомогою негласних слідчих (розшукових) дій. Істотною проблемою, з якою стикаються вітчизняні правоохоронні органи, є неможливість надати належну процесуальну форму отриманим від агентури матеріалам до завершення досудового розслідування, зокрема, під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу.

An important direction of borrowing foreign experience in the field in question may be the system procedural securing evidence obtained by covert investigative (detective) action. The essential problem faced by domestic law enforcement agencies are failing to make adequate procedural form materials received from agents to complete the preliminary investigation, particularly when considering custody.

Важным направлением заимствования иностранного опыта в сфере рассматриваемого может стать система процессуального закрепления доказательств, полученных с помощью негласных следственных (розыскных) действий. Существенной проблемой, с которой сталкиваются отечественные правоохранительные органы, является невозможность предоставить надлежащую процессуальную форму полученным от агентуры материалам к завершению досудебного расследования, в частности, при рассмотрении вопроса об избрании меры пресечения.

Надійшла 14 березня 2016 р.